

Drap og kognitiv dissonans i Nasjonalmuseet

Michael 2024; 21 (Supplement 33): 93–101.
doi:10.5617/michael.11708

Nasjonalmuseets største maleri, Menneskesønnen (over 14 kvadratmeter), er tilsynelatende en idyll med mennesker samlet på et landsens norsk gårdstun en tidlig sommerkveld. Her vil vi se bildet i sammenheng med kunstnerens fortvilende opplevelse en vinterettermiddag i Paris. Og når vi aner forhistorien, runger Menneskesønnen av savn, sorg, trussel om rettsforfølgelse og barnedrap.

Christian Skredsvig (1854–1924) kom fra beskjedne kår i Modum. Hans talent for tegning brakte ham til kunstnerutdanning i Kristiania, København, München og Paris. I Paris oppnådde Skredsvig den største ære som maler idet han vant gullmedaljen ved utstillingen i Den franske Salong i 1881 (1) og der traff han sin tilkommende: Maggie Plathe fra Bærum. Ekteparet fikk en datter i Paris, Daisy. Foreldrene elsket Daisy. Men 19 måneder gammel, i januar 1885, fikk hun lungebetennelse (1). Skredsvigs hadde tidligere fått legehjelp av svenske Axel Munthe (1857–1949). Munthe var den yngste legen som til da hadde disputert ved et fransk universitet, bare 22 år gammel, i 1880. Han var en spesiell personlighet. Han hadde karisma og store overtalelseevner. Og han var ikke fremmed for aktiv dødshjelp (2). Munthe mente at det beste man kunne gjøre for lille Daisy, var å spare henne for mer lidelse. Foreldrene godtok avgjørelsen, og Munthe ga henne en dødelig dose «sovemedisin», det vil si morfin (1).

Hvordan håndterer et foreldrepar å ha godkjent drapet på datteren sin? De skal leve videre etter et øyeblikks karismatisk overtalelse, etter at legen går ut av døra, og de står der med den vesle kroppen. Gleden er borte, håpet og framtidsdrømmene er ikke gyldige lenger. Og de er selv årsaken. De har gjort noe de, som moralske personer, ellers er sterkt imot: å ta livet av et uskyldig menneske, til og med et som de elsker over alt annet. Her må det oppstå forvirring, skyldfølelse, raseri og sorg, men også noen knugende

Figur 1. Christian Skredsvig: Menneskesønnen, 1891. Kilde: Creative commons, https://snl.no/Christian_Skredsvig.

spørsmål: «Hvordan kunne vi?» Og «Hvem er vi som tar livet av datteren vår?» Foreldrene er havnet i en *kognitiv dissonans* (3). Handlingen er uforenlig med verdiene deres. Denne uutholdelige psykologiske konflikten må løses, enten ved å endre synet på handlingen, eller ved at de endrer synet på seg selv.

I *Menneskesønnens* fargeprakt (figur 1) faller blikket uvilkarlig på en beskjedent gråkledd mann med saktmodig bøyd hode. Han legger venstre hånd velsignende på ei lita jente på 3–4 år. Bak henne løfter en noe eldre pike en bandasje fra øynene. Et lite stykke unna venter en mor med ei tulle på armen; hun er vel ett år gammel. I forgrunnen kommer en mann med en blek hustru i en trillebår. Helt til venstre i bildet står en ung kvinne på trammen og ser spent mot mannen som velsigner barnet. Og nedenfor henne ser vi en eldre kvinne som setter ut stueplanter på noen tepper hun har lagt på bakken foran inngangsdøra: den gamle forbereder en velkomst. Disse kvinnene i forskjellig alder er markert med noe rosa eller rødt. Og den vesle jenta som blir velsignet, rekker fram noen rosa og hvite blomster til mannen. Kanskje tusenfryd, på engelsk «daisy».

Figur 2. Christian Krohgs portrett (utsnitt) av Skredsvig, ca. 1891. <https://www.nasjonalmuseet.no/en/collection/object/NG.M.02402> (lest 20.5.2024)

Den velsignende mannen likner Christian Skredsvig selv (figur 2), ja, i den grad at vi i denne sammenhengen vil si at han *er* Skredsvig. Bak ham står andre enkelt kledde menn. En av dem knytter neven mot tre øvrighetspersoner. De er presten, lensmannen og en lege eller lærer, alle i svart. De er vendt vekk fra Skredsvig, og man kan nesten høre dem drøfte seg imellom hva de skal gjøre med denne jyplingen, denne utfordreren eller oppvigleren. Referansen er tydelig nytestamentlig. Skredsvig er Kristus, Menneskesønnen, som sier «la de små barn komme til meg» (4). Mennene bak ham er disiplene hans. Han som knytter neven mot øvrigheten, er Peter. Øvrighetspersonene er de skriftlærde. Kona som legger ut tepper, illustrerer hendelsen da folk bredte kappene sine på veien der Jesus red fram mot Jerusalem (5).

Er dette Skredsvigs forsøk på å løse den kognitive dissonansen som fremdeles skjærer i ham etter at han har latt datteren sin bli drept? De forskjellige jentene og kvinnene, som illustrerer hva Daisy kunne blitt, er alle malt med kjærlighet og medfølelse. Daisy har tilgitt faren der hun rekker ham en bukett blomster. Den syke kona i trillebåren tyr nettopp til Skredsvig, og den unge kvinnen på trammen vil gjerne komme i forbindelse med ham. Den gamle Daisy tar imot ham med tepper og blomster. Far og datter er forsonet. Det var aldri annet enn kjærlighet mellom dem, og slik er det fortsatt. Men sorg er det. Skredsvig er nedtonet og trist. Og trusselen om rettsforfølgelse og fordømmelse er overhengende der lensmannen står med stokken klar bak ryggen og presten høylytt lufter sin forargelse.

Vi mener altså at Skredsvig insisterer på at drapet var begått i kjærlighet. Han er ingen morder i egentlig forstand, og derfor angrer han ikke selv om han sørger. At han gir seg selv rollen som Kristus, betyr at han anser seg

hevet over den loven, Moseloven, som de skriftlærde står for, slik Paulus skriver i brevet til romerne: «nu er vi løst fra loven (...), så vi tjener i Åndens nye vesen, og ikke i bokstavens gamle vesen» (6). Slik prøver Skredsvig å løse den moralske konflikten, sin kognitive dissonans: Drapet var gjort av kjærlighet, og den konvensjonelle loven gjelder derfor ikke ham. Maleriet uttrykker intet nag overfor Axel Munthe: Peterfiguren minner mye om ham. Skredsvig kalte opp en senere sønn, Erik Axel, etter Munthe.

Maleriet lever

Når vi identifiserer alle disse jentene og kvinnene som Daisy i forskjellige stadier av livet, begynner maleriet å leve. Alle er de hovedpersoner. Blikket beveger seg fra den ene Daisy til den andre og kan ikke hvile i ett punkt. Den tilsynelatende hovedpersonen, den velsignende Skredsvig, blir en biperson. Og enda større blir bildet når vi forstår at det gjengir forestillingene og fantasiene i Skredsvigs sinn. *Menneskesønnen*, forkledd som bonderealisme, er like psykologisk dypt som noe Munch og andre introspektive kunstnere senere malte. Skredsvig klaget over at kritikerne ikke forsto bildet, men om han siktet til Daisys rolle i det, kan man vanskelig klandre dem; barnedrapet ble ikke offentlig kjent før over 100 år senere (1), og det er ikke satt i forbindelse med maleriet før dette skrives i 2023.

Fargene i bildet er duse og uten klare kontraster. Det passer med harmonien mellom far og datter i malerens tankeverden. Kontrasten i *Menneskesønnen* er diskrepansen mellom bildet og bakgrunnen for det, drapet. Stueblomstene den gamle kvinnen har satt ut til velkomst, er kanskje ikke tilfeldig valgt. På rekke står geranium, krysantemum, lilje og fuksia. I tidens blomsterspråk står de for følelser eller egenskaper som glede, kjærlighet, uskyld og sorg. Planten den gamle er i ferd med å sette ut, er en julekaktus i rosa blomstring. Normalt springer den ut om vinteren.

Selve motivet hadde Skredsvig fra Frankrike. En håndspålegger kom til landsbyen der ekteparet bodde i 1887 (1). En skisse viser menneskehopen, velsignelsen og kona som setter ut stueplanter (7; figur 3). Kanskje ble denne håndspåleggeren stående for Skredsvig som en mulig helbreder og redning for lille Daisy, hadde han bare kommet tidsnok.

Et spørsmål står igjen: Kan eutanasi på et barn med lungebetennelse forsvares? Kan omstendighetene mildne inntrykket av det groteske i drapet på Daisy? Barnedødeligheten var stor i 1885. I Frankrike døde hvert fjerde barn før fylte fem år (8). Legens rolle ved lungebetennelse var diagnostisk og prognostisk og å gi trøst og gode råd. Hovedoppgaven var å støtte foreldrene og å holde ut på deres vegne til barnet frisknet til eller døde. Vi tror Axel Munthe tok livet av Daisy enten fordi han ikke holdt ut lidelsene

Figur 3. Christian Skredsvigs skisse fra 1887 av en håndspålegger i landsbyen Lepaud (17).

hennes, eller fordi statistikken hadde gjort den unge legen til nihilist. Barmhjertighetsdrap i egentlig forstand var det neppe.

Flere modeller i maleriet

Flere av ansiktene i *Menneskesønnen* er så karakteristisk malt at de antakelig har portrettlikhet med virkelige personer. Til høyre for Peter-figuren, som vi tror forestiller Axel Munthe, står en mann med franske trekk og alpelue. Han likner Paul Gauguin (1848–1903). Det var visstnok hos Gauguin at Maggie og Christian Skredsvig møtte hverandre for første gang (9). I maleriet figurerer Gauguin som venn eller støttespiller. Presten blant de tre svartkledde skriftlærde ser ut som biskop Johannes Nilssøn Skaar (1828–1904), kjent som en svært konservativ teolog i Skredsvigs samtid. Skredsvig selv var statskirkefiendtlig (1), så det gir mening at Skaar figurerer som hans motstander i maleriet.

Skredsvig og Edvard Munch (1863–1944) var venner i denne perioden. Vinteren 1891–1892, etter at *Menneskesønnen* var blitt vist offentlig, bodde de sammen på Rivieraen (1). Det er sannsynlig at de har diskutert *Men-*

Figur 4. Sommernatt av Kitty Kielland, malt under oppholdet på Fleskum gård sommeren 1886. Dagen er over. En mann i robåt krysser det stille vannet. Kilde: Wikimedia (13).

neskesønnen både med hensyn til tema og modeller. Dette får betydning når vi ser slektskapet mellom *Menneskesønnen* og Munchs *Livets dans* (1899). *Livets dans* viser også en kvinne i forskjellige livsstadier (10). I begge bilder ser vi henne helt til venstre i lang hvit kjole med gullinnvevninger. Hos begge kunstnere representerer hun ungdom, uskyld og livslyst. Hos Munch skal hun være Tulla Larsen (1869–1942), kjæresten hans. Vi vet ikke om Skredsvig kjente Tulla Larsen, men i 1891 bodde hun i Kristiania hvor de kan ha møttes i kunstnerkretser (11). Et annet slektskap eksisterer mellom den syke kona i trillebåren, Christian Krohgs (1852–1925) *Syk pike* (1881) og Munchs *Det syke barn* (1885). Det bleke ansiktet mot den store og enda blekere puta forteller hvor nær døden er.

Sommeren på Fleskumgården

Sommeren 1886, etter at Skredsvigs var kommet tilbake til Norge, inviterte de sine kunstner venner til gården Fleskum som Maggie Skredsvigs far eide. Gjestene var Kitty Kielland (1843–1914) og Harriet Backer (1845–1932), Erik Werenskiold (1855–1938), Gerhard Munthe (1849–1929) og Eilif Peterssen (1852–1928), alle viktige malere i samtiden. De malte om dagen

og holdt selskap om kvelden. Skredsvig-ekteparet hadde fortalt vennene sine om drapet på Daisy. Erik Werenskiold hadde ettertrykkelig bedt dem la det være (1). Men det må ha festet seg i vennene som nesten alle hadde vært sammen med Skredsvigs i Paris (12). De kjente Daisy, hadde båret henne på armen og lekt med henne.

Sommeren på Fleskum regnes for begynnelsen på den norske nyromantikken. I motsetning til den foregående realismen skildrer nyromantikken gjerne sinnstilstander, ofte i symbolsk form. Flere av maleriene fra denne sommeren er vare og vemodige skumringsbilder, som Kitty Kiellands og Eilif Peterssens sommernattsbilder (13, 14; figur 4). Vi må tro at minnet om Daisy har påvirket kunstnerne, kanskje også kunsten deres.

Litteratur

1. Thomsen IR. *Chr. Skredsvig*. Oslo: Grøndahl og Dreyers forlag, 1995.
2. Tjernerud S. *Herren til San Michele. Den mystiske dr. Munthe*. Oslo: Aschehoug forlag, 1974.
3. Festinger L. *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA, USA: Stanford University Press, 1957.
4. *Bibelen*, Lukas evangelium, 18:16
5. *Bibelen*, Markus evangelium, 11:8.
6. *Bibelen*, Paulus brev til romerne, 7:6.
7. Thomsen IR. *Christian Skredsvig (1854–1924): liv og verk med hovedvekt på Menneskens søn (1891) og det religiøse maleri*. Magistergradsavhandling. Oslo: Universitetsbiblioteket, 1986.
8. *Child mortality rate (under five years old) in France, from 1800 to 2020*. <https://www.statista.com/statistics/1041724/france-all-time-child-mortality-rate/>
9. Skredsvig C. *Møllerens søn*. Kristiania: Gyldendals Boghandel Nordisk Forlag, 1912.
10. Maleriet *Livets dans* av Edvard Munch, Nasjonalmuseet: <https://www.nasjonalmuseet.no/samlingen/objekt/NG.M.00941> (lest 7. juli 2024)
11. Historisk befolkningsregister: <https://histreg.no/index.php/person/pf01037045148340> (lest 7. juli 2024)
12. Skredsvig C. *Dage og netter blant kunstnere*. Kristiania: Gyldendals Boghandel Nordisk Forlag, 1908.
13. Maleriet *Sommernatt* av Kitty Kielland, Nasjonalmuseet: <https://www.nasjonalmuseet.no/samlingen/objekt/NG.M.0035714>
14. Maleriet *Sommernatt* av Eilif Peterssen, Nasjonalmuseet: <https://www.nasjonalmuseet.no/samlingen/objekt/NG.M.02745>

*Bjørnar Hassel,
bjornar.hassel@medisin.uio.no
Avdeling for nevrohabilitering
Oslo universitetssykehus, Ullevål sykehus*

Bjørnar Hassel er neurolog og professor i nevrohabilitering ved Universitetet i Oslo og overlege ved Avdeling for nevrohabilitering, Oslo universitetssykehus.

*Erik Sætre
erisa@online.no
Spesialsykehuset for epilepsi
Oslo universitetssykehus*

Erik Sætre er ph.d., neurolog og overlege ved Spesialsykehuset for epilepsi, Oslo universitetssykehus.

Begge forfattere er medlemmer av Christian Skredsvig-selskapet. Forfatterne takker førstekonservator ved Vigelandmuseet, Tone Wikborg, for inspirerende samtale.